

պէտք է դաւանինք որ ցեղը և հետևաբար անոր կերտած հաստատութիւնները անկախ են միջոցէն և ժամանակէն: Երբ փոխադարձն ընդունինք՝ պէտք է համաձուլինք, որ թէ և անցելոյ մէջ հայր բարձր ցեղի մը պատկանած է՝ բայց ժամանակի ընթացքին կարող է այլասերել և հետևաբար վերածնութիւն մը անկարելի պիտի ըլլայ: Եթէ ընդունինք որ արդի Հայը խառնուրդ մըն է, զարեբու ընթացքին ամէն արշաւանքներու ատեն պատուաստուած, պէտք է ընդունինք կենսաբանական օրէնքի մը համաձայն, որ հայ ազնիւ և բարձր ցեղը կորուսած է իր նկարագիրը, ստորին ցեղերու հետ պատուաստուելով:

Պ. Մինասեան կ'ընդունի որ «ընկերային տարբեր պայմաններու տակ՝ մի և նոյն անճի կրնայ բոլորովին տարբեր նկարագիր մը զարգացնել»: Նոյն ժառանգականութեամբ օժտուած Հայերը, ցրուած աշխարհի ամէն կողմ, ընկերային տարբեր միջավայրերու մէջ տարբեր նկարագիրներ պիտի ունենան: Այդ այլազանութիւնն կը ծնի հայուն աւանդական միաբանութեան քայքայումը, հասարակաց հոգիի մը կազմութեան անկարելիութիւնը, որուն համար Պ. Մինասեանի լաւատեսութեամբ կ'աշխատին իւանդալառ, առաքելական ոգիով տոգորուած վարիչներ, մտաւորականներ, լինդանրացնելով տեսութիւնը՝ կարող ենք եզրակացնել. տարբեր միջավայրի մէջ տարբեր նկարագիր կերտելով՝ յաջորդը պիտի կրէ ցեղային նկարագրէն արդէն շեղած նկարագրի մը և բոլորովին տարբեր միջավայրի մ'ազդեցութիւնը, ուստի բաւական փոխուած պիտի ըլլայ: Ժառանգականութեամբ և նոյն ազդեցութիւններով ալ աւելի պիտի փոխուի, մինչև որ հիմնական նկարագիրն անհետանայ: Միջավայրը կը կազմէ նոր տեսակ մը, հոգեբանական տեսակ մը, որ իր կարգին նոր հաստատութիւններ պիտի արտադրէ: Մեր այս ենթադրութեան մէջ նկատեցինք ցեղը

տեսականօրէն, այսինքն առանց պատուաստումներու և անկախ ժամանակէն:

Պ. Մինասեան վերջացուցած էր. «Մոր զարանական արդի գրականութեան անձանօթ մէկը պիտի գրէր, որ Ալա ցեղը թէ՛ կարճագլուխ է և թէ՛ երկայնագլուխ, ենչ: Ատիկա յիշում մըն էր Գոլիֆ տը Պրանս սի մարդկային աշխարհագրութեան ուսուցիչ Պրիւնսի մէկ հոյակապ գործէն, ուր 755-59 էջերուն մէջ կ'ուսումնասիրէ Պալլանեսան ժողովուրդներու մարդաբանութիւնը, կարծեմ թէ վերոյիշեալ ուսուցիչը մարդաբանական գրականութեան ծանօթ է: Աւելցնենք Զուիցերիացի մարդաբանի մը ուսումնասիրութեան սա եզրակացութիւնը. «Յոյները կարճագլուխ են, բայց երկայնագլուխ և միջագլուխ յոյներ փոքրաթիւ չեն: Եոյն ըսելով (Եունաստանի բնակչութիւնը) այլասեր ժողովուրդ մը հասկնալու էք»:

Միջավայրի և ժառանգականութեան կրկնակ ազդակներուն հետ դաւանելու է չափաւոր քանապաշտութիւն մը, մանաւանդ ընդունելու կամքին գերը ընկերային կենսութիւն մը: Չեմ պնդիր որ հաւաքականութիւն մը բարեկական ազատութիւն ունենայ, բայց կ'ըմբռնեմ որ ընկերութիւն մը վարիչներու միջոցաւ տէրն է իր ճակատագրին:

Պատմութիւնը մեզի ցոյց կու տայ որ լաւատես ազգեր, նոյն իսկ աստուածներու բարեացակամութիւնը վայելող, կ'անհնաւանդ ենք զիպուածին թողուն ճակատագրիներ: Պարեկները անողորմ են իր զանդիոններու հանդէպ, թարեւոններու համար:

ԽՈՐԷ ԳՅԱԻՆԵՆ

Քանի՜ ձեռքից եմ՝ վառւել,
վառւել ու հուր եմ՝ դառել,
Հուր եմ՝ դառել՝ լոյս տրել,
լոյս տալով եմ՝ ըսպառւել:

«Քանաստեղծութիւններու ցուց. ԹԻՒՄԱՆԵՆ
«Հարեկոն» էջ 8

1. Pittard, Archives Suisses d'Anthropologie générale, I, mai 1914, p. 14.